BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC HUẾ
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VÕ THỊ THANH NHÀN

THI PHÁP TIỂU THUYẾT UÔNG TRIỀU

HUẾ, 2019

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC HUẾ
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VÕ THỊ THANH NHÀN

THI PHÁP TIỂU THUYẾT UÔNG TRIỀU

Chuyên ngành: Lý luận văn học

Mã số: 60.22.01.20

Cán bộ hướng dẫn:

TS. PHAN TUẤN ANH

HUẾ, 2019

Lời Cảm Ơn

Trước hết, xin cảm ơn lãnh đạo trường Đại học Khoa học, Đại học Huế, trường Đại học Quảng Bình, lãnh đạo khoa Ngữ văn thuộc trường Đại học Khoa học Huế đã tạo điều kiện cho tôi thực hiện luận văn. Tôi xin chân thành cảm ơn quý thầy cô đã tận tình giảng dạy trong suốt quá trình học tập và nghiên cứu.

Đặc biệt, xin gửi lời cảm ơn chân thành, sâu sắc đến TS. Phan Tuấn Anh, người đã tận tâm hướng dẫn, truyền đạt cho tôi tri thức, kinh nghiệm và phương pháp làm việc khoa học để đạt hiệu quả cao nhất.

Cuối cùng, xin cảm ơn gia đình, bạn bè, quý thầy cô, đồng nghiệp những người đã luôn khuyến khích, quan tâm, tạo điều kiện cho tôi trong quá trình thực hiện đề tài.

Tác giả

Võ Thị Thanh Nhàn

MỤC LỤC

.....3
MỞ ĐẦU 1
1. Lý do chọn đề tài 1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề 3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu 5
4. Phương pháp nghiên cứu 6
5. Đóng góp của đề tài 6
6. Cấu trúc luận văn 7
NỘI DUNG 8
CHƯƠNG 1. QUAN NIỆM NGHỆ THUẬT VỀ CON NGƯỜI TRONG TIỂU THUYẾT UÔNG TRIỀU 8
1.1. Con người hiện đại với lối sống duy lý 8
1.1.1. Con người thiếu vắng tình yêu 8
1.1.2. Con người tiệm cận đến vật hóa tâm, sinh lý 13
1.1.3. Con người hiện đại rời rạc và vô cảm 17
1.2. Con người cô đơn đến tận cùng bản thể 22
1.2.1. Tưởng tượng và dấu vết nỗi cô đơn 22
1.2.2. Cái chết như một cứu cánh cho nỗi cô đơn bản thể 23
1.2.3. Tình yêu trong "sương mù" 27
1.3. Kiểu nhân vật với mặc cảm thiến/ hoạn 30
1.3.1. Con người khuyết tật về thể chất và khuyết thiếu đời sống tình dục 30
1.3.2. Mặc cảm bị chối bỏ 33
1.3.3. Ám ảnh những cuộc truy hoan bất toàn 35
CHƯƠNG 2. KHÔNG GIAN VÀ THỜI GIAN NGHỆ THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT UÔNG TRIỀU 38
2.1. Không gian nghệ thuật 38
2.1.1. Không gian hiện thực 39
2.1.2. Không gian tâm tưởng 46
2.1.3. Không gian hiện thực huyền ảo 50
2.2. Thời gian nghệ thuật 56
2.2.1. Thời gian biên niên, tuyến tính 57
2.2.2. Thời gian đồng hiện, tái sinh 63

2.2.3. Thời gian đảo tuyến, phân mảnh 65
CHƯƠNG 3. NGÔN NGỮ NGHỆ THUẬT TRONG TIỂU THUYẾT UÔNG TRIỀU 68
3.1. Ngôn ngữ độc thoại dòng ý thức 69
3.1.1. Ngôn ngữ tự phân thân của nhân vật 70
3.1.2. Ngõ cụt tâm lý 71
3.1.3. Đa sắc màu tâm lý 73
3.2. Ngôn ngữ đối thoại 75
3.2.1. Sự cách tân về hình thức ngôn ngữ đối thoại 75
3.2.2. Ngôn ngữ đối thoại nhân vật 80
3.2.3. Ngôn ngữ đối thoại tác phẩm với độc giả 84
KẾT LUẬN 90
TÀI LIỆU THAM KHẢO 93

MỞ ĐẦU

Nhà văn Uông Triều tên thật là Nguyễn Xuân Ban, sinh năm 1977. Anh thuộc thế hệ cầm bút trẻ - một thế hệ nhà văn thoát thai trong giai đoạn kỹ thuật sáng tác và tư tưởng văn học mang khuynh hướng hậu hiện đại đang ở giai đoạn cao trào. Uông Triều nhập cuộc với một tâm thế khát khao cách tân, đổi mới vươn tới những giá trị cao cả và mới mẻ trong tư tưởng và nghệ thuật.

Được đánh giá là cây bút trẻ đầy triển vọng, Uông Triều có nhiều thành tựu ở cả thể loại truyện ngắn và tiểu thuyết. Riêng ở mảng tiểu thuyết với 03 tác phẩm (tính đến tháng 10 năm 2018) với đề tài và chủ đề hoàn toàn khác nhau, song người đọc qua khảo cứu có thể truy nguyên những nét đặc sắc trong thi pháp sáng tác của nhà văn. Từ đó có thể khẳng định tài năng, phong cách cũng như những đóng góp của Uông Triều đối với văn học Việt Nam hậu hiện đại.

1. Lý do chọn đề tài

Từ những năm 80 của thế kỷ XX, khi Trần Đình Sử lần đầu đưa thi pháp học về Việt Nam, với khái niệm "hình thức bên trong, hình thức có tính quan niệm", thi pháp học đã gỡ thế bí cốt tử cho văn học Việt Nam về vấn đề mối quan hệ hình thức và nghệ thuật trong tác phẩm văn học. Kể từ đây, việc ứng dụng lý thuyết thi pháp học hiện đại vào nghiên cứu văn học đã trở thành một xu thế lớn nhằm nghiên cứu lý luận văn học ở mức độ khái quát nhất, có hiệu lực giải thích nhất, đồng thời nó cũng nghiên cứu các hệ thống nghệ thuật của các nhà văn lớn, các thời đại và dân tộc, thúc đẩy giao lưu, hiểu biết lẫn nhau và cùng tác động vào tiến trình văn học hiện đại. Bên cạnh đó, đối với văn xuôi tự sự, tiểu thuyết được biết đến như một thể loại chủ công. Những thành tựu tiểu thuyết thường có ý nghĩa khẳng định tài năng của một nhà văn cũng như là thể hiện cho sự phát triển của một nền văn học. Được xem như là một thể loại hết sức nhạy cảm trước sự biến động của thời đại, tiểu thuyết luôn tiềm ẩn tính dự báo của một hệ hình tư duy nghệ thuật mới, từ đó khai mở những vấn đề lý thuyết mới cho nghiên cứu văn học. Vì vậy, nghiên cứu thi pháp tiểu thuyết vẫn được coi là một hướng nghiên cứu được quan tâm, đóng góp những thành tựu

quan trọng trong khoa nghiên cứu, phê bình văn học của mỗi quốc gia, trong đó có Việt Nam.

Mặt khác, trong những năm gần đây, cùng với sự nở rộ các nhà văn trẻ cầm bút là dấu ấn của rất nhiều tên tuổi nhà văn có thực lực, những sáng tác của họ thực sự để lại những giá trị cách tân đáng ghi nhận về nội dung và nghệ thuật. Uông Triều là một tác giả như thế. Một tác giả trẻ trong đó ở mảng tiểu thuyết, có những tác phẩm được đánh giá "là cuốn tiểu thuyết hậu hiện đại viết theo lối siêu hư cấu điển hình đáng đọc bậc nhất hiện nay… Một cuốn tiểu thuyết có khả năng vượt ra những giới hạn thông thường của sự diễn giải văn học, xuyên qua lằn ranh của sáng tạo hư cấu thuần túy nhằm thể hiện những suy tư về bản chất của nghệ thuật, đặt ra khát khao phá bỏ những điển phạm cũ mòn mà quán tính văn học Việt Nam lâu nay vẫn chấp nhận" (theo nhận định của Phan Tuấn Anh về tiểu thuyết *Tưởng tượng và dấu vết*); cuốn tiểu thuyết đã thực thi trọn vẹn việc thể hiện thông qua nghệ thuật khao khát tìm kiếm sự thật về kiếp người (theo nhận định của Nguyễn Văn Hùng về tiểu thuyết *Người mê*), "bằng những điểm nhấn và sức hấp dẫn riêng biệt của cuốn tiểu thuyết lịch sử đầu tay, Uông Triều sẽ tiến xa hơn nữa trong địa hạt văn học sử, xác lập xu hướng tiểu thuyết mới - tiểu thuyết "tâm lí lịch sử" (nhận định của Ngân Anh về tiểu thuyết *Sương mù tháng giêng*). Thông qua khảo sát các tiểu thuyết của nhà văn Uông Triều có thể thấy tác gia đã hội tụ được những nét cách tân của những tư tưởng nghệ thuật cũng như lối viết hậu hiện đại. Nghiên cứu Uông Triều cũng là mở ra con đường tìm hiểu về sự vận động, cách tân của văn học Việt Nam đương đại.

Do đó, để đi sâu hơn, khám phá toàn diện hơn giá trị tiểu thuyết của nhà văn trẻ đầy tiềm năng này, thiết nghĩ nên tiếp cận và khai mở từ bình diện thi pháp học. Và cũng thông qua đó để góp phần nâng tầm những giá trị tư tưởng, nghệ thuật đặc sắc của tiểu thuyết Uông Triều. Nghiên cứu tiểu thuyết Uông Triều ở góc độ thi pháp học có ý nghĩa quan trọng trong việc đánh giá tài năng Uông Triều nói riêng và giá trị văn chương hậu hiện đại nói riêng, giúp cho việc thẩm định một hiện tượng văn học còn có những ý kiến trái chiều được chính xác, có cơ sở, độ tin cậy cao.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Từ khi chấp bút viết tiểu thuyết đầu tay *Tưởng tượng và dấu vết* và được xuất bản năm 2014, liên tục năm 2015, 2016, Uông Triều cho ra đời các tác phẩm *Sương mù tháng giêng* và *Người mê*. Mỗi tiểu thuyết của anh đều tạo cảm hứng vào cuộc của giới phê bình, nghiên cứu văn học. Có trong tay 03 tiểu thuyết được đánh giá cao với những cách tân cả về hình thức và nội dung, song đến nay chưa có một công trình nghiên cứu hệ thống và chuyên sâu, có chăng là một số bài nghiên cứu về từng mảng, từng nhát cắt tuy sắc nhưng còn rất mỏng đối với toàn bộ sự nghiệp và bút pháp của nhà văn Uông Triều.

Với tiểu thuyết *Tưởng tượng và dấu vết*, nhà nghiên cứu Ngô Hương Giang với bài viết *Tưởng tượng và dấu vết từ cái nhìn tưởng giải học hiện đại* đăng trên *Tạp chí sông Hương*, tháng 3 năm 2015 đã cung cấp cho đọc giả 03 dự án tưởng tượng về mã giải tinh thần của nhân vật "Tôi" thông qua Miên, để từ đó giúp người đọc khám phá căn nguyên tư tưởng, sự ám ảnh của tác giả về sự mục ruỗng của nhân bản hiện đại.

Bên cạnh đó, nhà nghiên cứu Phan Tuấn Anh trong bài viết *Siêu hư cấu trong Tưởng tượng và dấu vết* đăng trên website *phebinhvanhoc.com.vn* tháng 9 năm 2015 lại cho rằng tiểu thuyết *Tưởng tượng và dấu vết* là tiêu biểu cho kỹ thuật "siêu hư cấu" của chủ nghĩa hậu hiện đại, nghĩa là nhà văn viết về chính quá trình viết nên tác phẩm của anh ta, một tự sự về tự sự, hư cấu về chính những hư cấu.

Với đánh giá: Nhà văn đã "tổ chức một trò chơi văn bản được khởi sinh từ bản chất sáng tạo, tưởng tượng của văn học, những quy luật tự trị, nội tại của nó và được cộng hưởng, đồng hành bởi những khả thể người đọc năng động. Tác phẩm như một sự thách đố với những lằn ranh văn chương, những cách đọc và lối viết vốn đã định hình trước đó", nhà nghiên cứu Nguyễn Văn Hùng với bài viết *Sự thách đố những đường biên văn chương* đăng trên Tạp chí *Văn nghệ Quân đội* số 816 đã nghiên cứu *Tưởng tượng và dấu vết* từ lý thuyết trò chơi nhân vật, trò chơi kết cấu, trò chơi tự sự mê lộ và những ẩn dụ, biểu tượng nghệ thuật. Từ đó khẳng định cuốn tiểu thuyết "như một dòng riêng độc đáo, mới lạ".

Nhà nghiên cứu Bùi Công Thuấn trong bài viết *Thế giới hiện sinh ngoài khung cửa* đăng tháng 12 năm 2014 trên website *baomoi.com* lại đi sâu lý giải tác phẩm theo hướng hiện sinh. Anh cho rằng "Bước vào "Tưởng tượng và dấu vết" là bước vào thế giới không thể phân biệt được đâu là thực, đâu là hư, đâu là ảo giác, đâu là đời sống… Nhà văn không kết luận, không bắt người đọc phải hiểu theo ý mình. Cánh cửa sổ mở ra, nhân vật chính còn đang kiếm tìm lời giải cho cuộc sống của anh ta, và người đọc, người đồng hành với nhân vật cũng phải tự tìm kiếm câu trả lời cho chính mình khi đối diện với những vấn đề của hiện sinh".

Trong khi đó, Đinh Phương với bài viết "Đi tìm nhân vật đã mất" đăng trên website *lethieunhon.vn* lại đặc biệt quan tâm nghiên cứu các loại nhân vật. Anh phân chia thành 03 lớp nhân vật: lớp nhân vật có thật; lớp nhân vật không thật và lớp nhân vật nửa thật, nửa ảo và thông qua đó để hiểu tác phẩm.

Nhà nghiên cứu Hoàng Thụy Anh cũng rất hứng thú với cuốn tiểu thuyết đầu tay *Tưởng tượng và dấu vết* của Uông Triều và thông qua bài viết "Tiếng vọng của quá nhiều nhân cách" chị đã khảo cứu tác phẩm từ các kiểu nhân vật, kết cấu, không gian thời gian… qua đó để gợi ý một cách đọc hiểu tác phẩm.

Với tiểu thuyết lịch sử *Sương mù tháng giêng*, các nhà nghiên cứu Ngân Anh, Phùng Gia Thế đã tiếp cận tác phẩm từ góc độ nghệ thuật xây dựng nội tâm nhân vật cũng như một số cách tân ở loại thể tiểu thuyết lịch sử. Tác giả Phùng Gia Thế trong bài viết "Chạm khắc vào lịch sử" đăng tháng 6 năm 2015 trên website *phebinhvanhoc.com.vn* đã đề cao tài năng viết truyện lịch sử của Uông Triều khi nhấn mạnh: "có thể nói, bằng sự chạm khắc tinh tế lịch sử, *Sương mù tháng Giêng* của Uông Triều đã giải tỏa được một phần điều tiếc nuối bấy lâu của người đọc Việt, về một "huyền thoại": nước mình có nhiều chuyện hay nhưng ít người kể chuyện hay".

Nhà nghiên cứu Nguyễn Văn Hùng - một nhà nghiên cứu quan tâm đến nhiều sáng tác của Uông Triều cũng như các tiểu thuyết lịch sử cũng có bài phê bình đáng chú ý về Uông Triều. Thông qua bài viết "Lịch sử giả định và độ mở của tư duy tự sự lịch sử" khi tiếp cận với *Sương mù tháng giêng,* anh hướng

nghiên cứu tác phẩm theo tự sự học với các luận điểm: lịch sử như là đối tượng phân tích, giả định và luận giải; kiến tạo nguyên tắc xây dựng nhân vật lịch sử từ điểm tựa đời tư - thế sự - nhân văn; tổ chức mô thức tự sự lịch sử trên nguyên tắc đối thoại và nhận thức lại; những dịch chuyển động hình và cấu trúc diễn ngôn lịch sử.

Tiểu thuyết *Người mê* ra đời muộn hơn hai tiểu thuyết kể trên song cũng nhận được khá nhiều sự quan tâm của các học giả và trên các trang mạng cũng đã có một số bài giới thiệu có giá trị tham khảo cho cuốn sách này của tác giả Uông Triều. Trong đó bài viết trên báo *Nhân dân cuối tuần* đăng tháng 11 năm 2016 của tác giả Yến Thanh (TS. Phan Tuấn Anh) với tựa đề "Thân phận tưởng tượng trong Người mê" đã kiến giải mệnh đề triết học "Tôi tưởng tượng vậy tôi tồn tại" mà nhà văn Uông Triều đặt ra trong tác phẩm. Bên cạnh đó, bài viết trên báo *Văn nghệ Quân đội* của tác giả Nguyễn Văn Hùng với tựa đề "Tiếng nói đa âm về thân phận con người" tháng 9 năm 2017 đã cung cấp thêm cho người đọc một cách cắt nghĩa tác phẩm thông qua nghiên cứu những cách tân, sáng tạo của nhà văn từ nghệ thuật tự sự. Ngoài ra còn có một số bài giới thiệu sách trên trang web *amazon.com*…

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Trong đề tài nghiên cứu này, chúng tôi xác định đối tượng và phạm vi nghiên cứu như sau:

- Đối tượng nghiên cứu: Các tiểu thuyết đã xuất bản của nhà văn Uông Triều bao gồm:

+ Tiểu thuyết *Tưởng tượng và dấu vết* (NXB Văn học, 2014, Hà Nội)

+ Tiểu thuyết *Sương mù tháng Giêng* (NXB Trẻ, 2015, tp Hồ Chí Minh)

+ Tiểu thuyết *Người mê* (NXB Hội Nhà văn, 2016, Hà Nội)

- Phạm vi nghiên cứu: Các bình diện thi pháp đặc sắc và tương đối ổn định cho phong cách tiểu thuyết Uông Triều.

4. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện luận văn này, chúng tôi đã phối hợp sử dụng nhiều phương pháp, trong đó có các phương pháp chủ đạo sau:

- Vận dụng các lý thuyết thi pháp học để giải mã tính chỉnh thể nghệ thuật của các tác phẩm.

- Phương pháp phân tích - tổng hợp: nhằm đi sâu kiến giải các lớp ý nghĩa, nội dung tư tưởng của mỗi tiểu thuyết, đồng thời phân tích, làm sáng tỏ các luận điểm lý thuyết thi pháp học. Từ đó tổng hợp, khái quát thành một hệ thống, khẳng định những phát hiện, khám phá mới mẻ mà bản thân nghiên cứu.

- Phương pháp phân loại - thống kê: nhằm khảo sát nguồn tư liệu về tác giả Uông Triều nói chung và về 03 tiểu thuyết của anh nói riêng. Bên cạnh đó, khảo sát, phân loại các nguồn tư liệu theo vấn đề thi pháp học như quan niệm nghệ thuật về con người, không gian, thời gian nghệ thuật và ngôn ngữ nghệ thuật để đáp ứng nhu cầu nghiên cứu. Mặt khác, trong quá trình triển khai luận văn, chúng tôi vận dụng phương pháp này để liệt kê và phân loại các diễn ngôn, hình ảnh có tính hình thức để thấy được vai trò, ý nghĩa của nó đối với việc tạo nên giá trị nội dung và nghệ thuật cho tác phẩm.

- Phương pháp so sánh - đối chiếu: được chúng tôi sử dụng nhằm tạo ra cái nhìn đa chiều và khách quan về các mối tương quan, giữa các vấn đề về thế giới hình tượng và phương thức biểu hiện, những thể nghiệm cũng như những cách tân trên bình diện thi pháp học đối với nội tại tác phẩm của Uông Triều cũng như đối với các tác phẩm của các tác giả đương đại khác hay các tác phẩm tương đồng về một số điểm nội dung tư tưởng hay hình thức thể hiện. Để từ đó chỉ ra những thành tựu và hạn chế trong tiểu thuyết Uông Triều.

5. Đóng góp của đề tài

Đến thời điểm hiện tại, có thể nói vẫn chưa có công trình chính thống nào nghiên cứu chuyên sâu, hệ thống về các tiểu thuyết của nhà văn Uông Triều, đặc biệt là ở bình diện thi pháp học. Đề tài dự kiến đóng góp việc khảo sát và phân tích những bình diện thi pháp đặc sắc trong tiểu thuyết. Đồng thời, thông qua

mối tương quan với các bình diện nội dung và nghệ thuật khác, chúng tôi sẽ cung cấp cho người đọc nhiều phương diện cắt nghĩa tác phẩm một cách có cơ sở và đáng tin cậy.

Nghiên cứu tác phẩm theo thi pháp học là con đường đào sâu vào thế giới nội dung, nghệ thuật và tư tưởng của tác phẩm Uông Triều rất hiệu quả và khoa học, tạo tiền đề cho những nghiên cứu về sau.

Đề tài là tài liệu tham khảo cần thiết cho những ai nghiên cứu về tiểu thuyết hậu hiện đại, đặc biệt là tiểu thuyết hiện thực huyền ảo, tiểu thuyết lịch sử Việt Nam cũng như về tiểu thuyết của nhà văn Uông Triều.

6. Cấu trúc luận văn

Ngoài Phần Mở đầu, Phần Kết luận, Phần Tài liệu tham khảo, Phần Nội dung của luận văn được cấu trúc thành ba chương như sau:

Chương 1: Quan niệm nghệ thuật về con người trong tiểu thuyết Uông Triều.

Chương 2: Không gian và thời gian nghệ thuật trong tiểu thuyết Uông Triều.

Chương 3: Ngôn ngữ nghệ thuật trong tiểu thuyết Uông Triều.